

Nr 59

Utlåtande i anledning av väckta motioner om lika behandling inom den allmänna försäkringen av alla pensionsberättigade med familjeförsörjningsplikt.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr I:321 av fröken *Mattson* samt nr II:391 av fru *Lindekvist m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, ”om förtur för en utredning med syfte att inom ATP tillämpa likvärdiga pensionsformer för alla pensionsberättigade med familjeförsörjningsplikt”.

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II:391.

Motionerna

Motionärerna som vänder sig mot efterlevnadeskyddet efter kvinnlig försäkrad anför:

”Ännu har inte full effekt uppnåtts av ATP när det gäller den försäkrades egenpension. Änke- och barnpensionerna har däremot från början utgått med sina fulla belopp och motsvarat de förväntningar, som förknippats med den genomgripande reformen.

Det finns emellertid en passus i tillämpningen av ATP, som föga stämmer med dagens situation, när det gäller kvinnornas roll på arbetsmarknaden. Varje försäkrad erhåller egenpension efter de inkomstmässigt sett 15 bästa åren. Vid dödsfall utgår efterlevandepension om den försäkrade genom äktenskap har försörjningsplikt, ävensom barnpension för minderåriga barn. När det gäller efterlevandepensionen utgår denna emellertid endast efter *manlig* försäkrad.

— — — — —
Att helt utesluta efterlevandepensionen efter alla kvinnliga familjeförsörjare inom ett pensionssystem med lika avgifter och samma poängberäkning i övrigt anser vi felaktigt. Inom ATP finnes ej behovsprövning av enskilda fall och således ingen besvärsmätt.”

Gällande rätt

Inom den allmänna tilläggspensioneringen har försäkrads änka och barn rätt till familjepension efter honom, under förutsättning att han vid sin död var berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggspensioneringen eller att han skulle ha varit berättigad till förtidspension, om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som kräves för rätt till sådan pension. Efter kvinnlig försäkrad utgår endast barnpension.

Änkepension utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan, är änkan, oavsett om barnet är minderårigt eller uppnått vuxen ålder, berättigad till änkepension även om nyssnämnda förutsättningar inte är uppfyllda. I motsats till vad som gäller för rätt till änkepension från folkpensioneringen kräves för rätt till änkepension från tilläggspensioneringen att legalt äktenskap förelegat. Änkepensionsrätten upphör om änkan gifter om sig. Upplöses det nya äktenskapet innan det bestått i fem år, skall änkepensionen ånyo börja utgå.

Änkepensionen utgör en viss procent av den avlidnes egenpension, d.v.s. den förtids- eller ålderspension, som utgick till den avlidne, eller — om sådan pension ej utgick — den förtidspension, som han skulle ha erhållit om rätt till hel sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Om den avlidne åtnjöt partiell förtidspension, beräknas änkepensionen ändå med utgångspunkt från hel förtidspension. Var han ålderspensionär, räknar man med en ålderspension av den storlek, som gäller vid ett uttag från 67 års ålder.

Änkepensionens storlek är i övrigt beroende av om den försäkrade efterlämnar barn, som är berättigat till pension efter honom. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av den försäkrades nyssberörda egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn, är änkepensionen 35 % av samma pension.

Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år. Adoptivbarn har pensionsrätt efter adoptivföräldrarna men inte efter sina naturliga föräldrar. Har underhållsskyldighet mot barn utom äktenskap avlösts genom ett engångsbelopp, föreligger inte rätt till barnpension.

Storleken av barnpensionen är beroende av huruvida pensionsberättigad änka finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

Flera familjepensioner kan inte utgå samtidigt till samma person. Är

någon för samma månad berättigad till flera tilläggs pensioner i form av familjepension — t. ex. barnpension efter dels fader dels moder eller änkepension och barnpension — utgives sålunda endast den största av dem. En kvinnas rätt till änkepension påverkas emellertid inte av att hon samtidigt är berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggs pensioneringen. Änkepension från folkpensioneringen kan däremot aldrig utgå samtidigt med folkpension i form av förtids- eller ålderspension.

Tidigare behandling m. m.

I *Förbättrade familjeförmåner från folkpensioneringen m. m.* (SOU 1959: 32) anförde 1958 års socialförsäkringskommitté i fråga om änklings pensionering:

”Diskussionen om det allmännas stöd till de ofullständiga familjerna har i huvudsak begränsats till en typ av sådana familjer, nämligen ensamstående mödrar med barn. Deras ekonomiska och sociala läge har blivit föremål för utredningar i olika sammanhang. Därvid har konstaterats att många av de ensamstående mödrarna lever under blygsamma ekonomiska förhållanden och att det allmännas ekonomiska stöd är otillräckligt. En annan grupp ofullständiga familjer, nämligen ensamstående fäder med barn, har däremot rönt relativt liten uppmärksamhet. Skälen därtill torde vara flera. Det kan nämnas att den sistnämnda gruppen numerrätt sett är relativt liten. Enligt 1950 års folkräkning uppskattades sålunda antalet ensamstående fäder med hemmavarande barn under 16 år till omkring 11 000, varav det övervägande antalet var änklings och frånskilda, under det att antalet ensamstående mödrar med sådana barn utgjorde omkring 79 000. Vidare må framhållas att de ensamstående fädernas ekonomiska ställning i allmänhet presumeras vara bättre än mödrarnas, något som också bestyrkes av de i det föregående lämnade uppgifterna om inkomstförhållandena. Den ekonomiska situationen vid en makes frånfälle kan kort beskrivas så, att vid mannens död den inkomst som bildat underlaget för familjens försörjning ofta försvinner helt eller till större delen, under det att vid hustruns död samma inkomst i regel består, därvid dock familjens levnadskostnader ofta stiger därigenom att den lejda kvinnliga arbetskraft som i regel behövs för skötseln av hemmet och barnen ställer sig mycket kostsam. Någon allmängiltig norm för bedömandet av den berörda kostnadsstegringen finnes emellertid icke.

Enligt kommitténs utredningsuppdrag bör frågan om änklings pensionering utredas samtidigt med frågan, huruvida barnpension skall utgå även då den icke huvudsakliga försörjaren (i regel modern) avlidit.

Kommittén vill härvid till en början, i likhet med allmänna pensionsberedningen, konstatera att det torde vara obestriddigt, att änklings med icke vuxna barn ofta befinner sig i ett svårt ekonomiskt läge. Av det material som tidigare redovisats angående änklingsarnas inkomstförhållanden framgår väl att änklingsarnas inkomster i regel är större än änkoras. Material saknas dock för bedömande av i vilken omfattning hustruns död medför ökade levnadskostnader för en änklings med barn. Att denna kostnadsökning är betydande — särskilt om barnen är små och flera — torde vara ställt utom allt tvivel.

Då det gäller att tillgodose det hjälpbehov som uppkommer för familjen vid en gift kvinnas frånfälle, kommer frågan om änklingspensionerna och frågan om rätt till barnpension för de moderlösa barnen att stå i förgrunden. Dessa båda pensionsförmåner kommer härvid att stå i ett nära sammanhang med varandra.

Som tidigare nämnts i samband med behandlingen av barnpensionerna är det närmast tre olika alternativ som står till buds, då det gäller att lösa frågan om änklingsfamiljernas hjälpbehov.

Det första alternativet är att låta hustruns frånfälle grunda rätt till änklingspension för mannen men däremot ej rätt till barnpension för barnen. Pensionsberedningens förslag anslöt sig närmast till detta alternativ.

Det andra alternativet är att låta dödsfallet grunda rätt till barnpension för barnen men ej rätt till änklingspension för den efterlevande mannen.

Det tredje alternativet är att vid hustruns frånfälle utgiva både änklingspension till mannen och barnpension till barnen. Ett motsvarande förfaringssätt tillämpas för närvarande beträffande änkor, som kan erhålla änkebidrag för egen del samtidigt som deras barn erhåller särskilt barnbidrag.

Genom sitt ställningstagande till frågan om rätt till barnpension för barn, vars moder avlidit, har kommittén redan avböjt det första av de nämnda alternativa. Kommittén anser på skäl som åberopats vid behandlingen av barnpensionerna att änklingsfamiljernas hjälpbehov bäst tillgodoses genom att ge de moderlösa barnen barnpensionsrätt. Barnpensionen föreslås också skola utgå, oberoende av om fadern ingår nytt äktenskap.

Emellertid återstår frågan, huruvida en särskild änklingspension kan anses erforderlig vid sidan av barnpensionen.

Enligt kommitténs uppfattning är det endast i de fall där det finnes hemmavarande icke vuxna barn, som ett verkligt behov av fortlöpande ekonomisk hjälp efter hustruns död generellt kan presumeras. Att tillerkänna en änklings utan hemmavarande barn rätt till änklingspension torde i regel icke vara motiverat. Änklingen har normalt förvärvsarbete, och änklingsarnas inkomstförhållanden är bättre än änkoras i motsvarande situation.

I de fall åter där minderåriga barn finnes torde barnpensionen i de flesta fall lämna en nöjaktig hjälp. Genom barnpensionen varierar det ekonomiska stödet med hänsyn till barnens antal. Har modern under sin livstid bidragit till familjens försörjning genom förvärvsarbete utom hemmet, kommer barnen vidare att i framtiden regelmässigt få sina pensionsförmåner förhöjda med tilläggspension efter henne.

Med anledning av vad sålunda anförts har kommittén icke funnit skäl framlägga förslag om införande av änklingspensioner inom folkpensioneringen."

I motioner till 1962 års riksdag föreslogs införande av änklingspensioner i den allmänna försäkringen. Andra lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 27:

"I ett äktenskap, där båda makarna arbetar, är familjens gemensamma ekonomi uppbyggd på makarnas sammanlagda inkomster. Det är sannolikt att räkna med att detta blir alltmera vanligt i framtiden. En efterlevande make i ett sådant äktenskap kan ha samma behov av efterlevandepension

som en hustru. Ett införande av änklingspensionering i den allmänna pensioneringen skulle sannolikt föranleda vissa ändringar i nu gällande regler. Utskottet tillstyrker därför att frågan underkastas en förutsättningslös utredning, vilken lämpligen bör kunna ske i samband med utredningen av frågan om änkepension till fränskild kvinna.

I samband med den ovan förordade utredningen synes böra prövas även det i *motionerna I: 650* och *II: 782* framställda önskemålet om uppdelning mellan makar av pensionsrätten inom tilläggs pensioneringen efter mönster av den inom skattelagstiftningen tillämpade s.k. tudelningsprincipen. De närmare konsekvenserna av en sådan ordning kan förtjäna att övervägas, då den möjligen kan innebära lösningen av en del problem, som i dag är svåra att komma till rätta med. Sålunda skulle inom tilläggs pensioneringen en tudelningsregel kunna göra pensioner för efterlevande make obehövlige. Därmed skulle också problemet om rätt till änkepension för fränskilda kvinnor delvis bortfalla."

I direktiven till *pensionsförsäkringskommittén* anföres beträffande änkepensioner till fränskild kvinna och änklingspensioner:

"En ny lösning av frågan om fränskildas pensionsrätt får sökas utifrån de allmänna principer, på vilka pensionssystemets regler om familjepensioner vilar. Det bör vara en riktpunkt för utredningsarbetet att reglerna om fränskilda kvinnors rätt till änkepension skall låta sig infoga i den ram som det allmänna pensionssystemet för närvarande ger. Man bör slå vakt om pensionssystemets enhetlighet och således undvika att införa nya skillnader mellan folk- och tilläggs pensioneringen när det gäller förutsättningarna för rätt till familjepension. Vidare bör gällande bestämmelser om familjestöd i annan form än pension och den familjerättsliga lagstiftningen beaktas. Utredningen bör belysa hur en pensionsreform skall passas in i ett större familjepolitiskt sammanhang.

Utredningen bör pröva frågan om en komplettering av familjepensioneringen med änklingspensioner."

I *motioner till 1964 års riksdag* påtalades, att det utgår änke- men ej änklingspension samt att barnpensionen är oförmånligare efter manlig än efter kvinnlig arbetstagare. *Andra lagutskottet* uttalade i sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 56*, att frågan om änklingspensionen är föremål för utredning inom pensionsförsäkringskommittén. För den händelse utredningen föreslår införandet av sådana pensioner torde den även komma att behandla spörsmålet om barnpensioner. Utskottet fann med hänsyn till det anförda inte skäl till något riksdagens initiativ i anledning av motionerna.

Utskottet

Änkepension inom den allmänna tilläggs pensioneringen utgår under vissa förutsättningar till änka efter den försäkrade bl. a. om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Änkepensionen utgör 40 procent av den avlidnes egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn, är änkepensionen 35 procent av samma pension. Änklingspension utgår icke. Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år och utgår om barnet ensamt är pensionsberättigat

efter den avlidne med 40 procent av dennes egenpension. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 procent av faderns egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procent-talen med 10 för varje barn utöver det första.

I förevarande motioner har hemställts om förtur för en utredning med syfte att inom tilläggs pensioneringen tillämpa likvärdiga pensionsformer för alla pensionsberättigade med familjeförsörjningsplikt.

Pensionsförsäkringskommittén har enligt sina direktiv att utreda bl. a. frågorna om pension till unga invalider, de partiellt arbetsföras möjligheter att intjäna tilläggs pension, standardhöjning av folkpensionerna efter den 1 juli 1968, änkepensioner till frånskilda och änklingspensioner. Utskottet har inhämtat, att kommittén torde komma att slutföra sitt uppdrag under år 1967. I detta sammanhang bör emellertid anmärkas, att utskottet i sitt utlåtande nr 53 i år hemställt, att riksdagen måtte anhålla, att motionerna I:320 och II:392 överlämnas till kommittén. Dessa motioner tar bl. a. upp frågan om att ersätta änkepensionen med ett system innehållande försörjarpension, utvidgad förtidspension och generösare barnpensioner.

Det problem som motionärerna tagit upp har sedan motionerna väcktes kommit i ett delvis annat läge på grund av utskottets ställningstagande i ovan berörda utlåtande nr 53. Något riksdagens initiativ i anledning av motionerna är således inte påkallat. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I:321 och II:391, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 november 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Carlqvist, herr Lars Larsson, fru Nilsson*, herrar Eric Carlsson*, Erik Filip Petersson och Blomquist;

från andra kammaren: herr Anderson i Sundsvall, fru Ekendahl*, herr Gustavsson i Alvesta*, fröken Wetterström, fru Svensson, herrar Carlsson i Göteborg, Jonsson och Göransson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.